

Federico Finchelstein, *A Brief History of Fascist Lies*
(Oakland: University of California Press, 2020), 140 str.

Federico Finchelstein, povjesničar i profesor na New School for Social Research i Eugene Lang Collegeu u New Yorku, izdao je 2020. knjigu *A Brief History of Fascist Lies* (Kratka povijest fašističkih laži) kao pokušaj dubljega razumijevanja fašističkoga političkog djelovanja. Iako je prošlo više od stoljeća od osnutka fašističkoga pokreta, fašizam nastavlja intrigirati istraživače različitih znanstvenih područja i neiscrpna je tema koju se uvijek iznova pokušava razotkriti, istražiti, shvatiti i objasniti iz različitih perspektiva. Knjiga se bavi fašističkim lažima. Pritom se ne misli samo na konkretne događaje, činjenice, riječi i fraze koje su konstruirane za fašističke vladavine, nego fašističko shvaćanje pojmova laž i istina. Autor se u raspravi ne usredotočuje samo na Mussolinijeve fašiste i Hitlerove naciste, nego analizira fašističke ideje i razmišljanja od Južne Amerike do Indije. Pritom uspoređuje fašističku i populističku retoriku osvrćući se na djelovanje nekih današnjih populističkih vođa. Tema je obrađena u uvodu (str. 1–9), deset poglavlja (*On Fascist Lies*, str. 11–19; *Truth and Mythology in the History of Fascism*, str. 20–27; *Fascism Incarnate*, str. 28–32; *Enemies of the Truth?*, str. 33–39; *Truth and Power*, str. 40–48; *Revelations*, str. 49–57; *The Fascist Unconscious*, str. 58–64; *Fascism against Psychoanalysis*, str. 65–74; *Democracy and Dictatorship*, str. 75–84; *The Forces of Destruction*, str. 85–90) i epilogu (str. 91–105), a cilj je objasniti značenje laži i istine u fašističkom kontekstu. Preostali dio knjige (str. 106–140) odnosi se na zahvale, bilješke te kazalo imena i pojmova.

Knjiga započinje rečenicama Donalda Trumpa, Adolfa Hitlera i Benita Mussolinija u kojima se spominje istina. Trump upozorava svoje glasače da nije istina sve što vide i čitaju, Hitler spominje vječnu borbu istine i laži u kojoj istina uvijek pobjeđuje, a Mussolini traži povjerenje ljudi tvrdeći da mu je životna navika uvijek i svugdje govoriti istinu. Interpretacija istine i laži bila je važan segment u represivnim društvima i o njoj je ovisila podrška naroda državnom vodstvu. Autor nam ovim uvodom nastoji pokazati sličnost političkih ciljeva fašizma i populizma, koji podrazumijevaju poslušnost mase i poticanje na nesnošljivost prema „drugima”. Zaključuje da su i u fašističkoj Italiji, nacističkoj Njemačkoj i Trumpovoj Americi važnu ulogu odigrali mediji. Talijanske i njemačke novine bile su pod cenzurom, a nezavisne i slobodne američke novine državni je vrh demonizirao.

U knjizi se fašistička istina ili laž pokušavaju istražiti iz mnogo različitih aspekata: istražuje se odnos istine i mitologije, istine i moći, zatim način definiranja istine u odnosu na „druge”, naglašava se poistovjećivanje vođe s vječnom istinom, prikazuje se fašistički stav prema spoznajama psihoanalize te uspoređuju pojmovi demokracija i diktatura.

Autor dovodi u pitanje svjesnost nacističkih vođa o lažima koje su plasirali, odnosno pita se jesu li svjesno iznosili laži ili su zaista vjerovali u njih. Zanimljiv je primjer nacističkoga glavnog stručnjaka za propagandu Josepha Goebbelsa, koji je objavio vijest o pokušaju atentata na njega, što se poslije pokazalo lažnim. Ipak, Goebbels je taj događaj detaljno opisao u svojem dnevniku, u nečemu tako privatnom i samo za njegove oči. Autoru se stoga nameće pitanje je li Goebbels uistinu vjerovao u pokušaj

atentata. Iznosi i nekoliko mogućnosti za takvo postupanje: 1. Goebbels je lagao sam sebi, 2. nastojao je stvoriti alternativnu stvarnost ili 3. uistinu je vjerovao u pokušaj atentata. Navedeni primjer pokazuje izjednačavanje istine i propagande u fašističkim društvima, gdje je manipuliranje informacijama bilo od iznimne važnosti. Sam Goebbels propagandu je smatrao umjetnošću, naglašavajući važnost slušanja ljudi i njihovih potreba te pružanja odgovora na jeziku koji razumiju. Svjesnim iskrivljavanjem činjenica masama se nudio prikaz zbilje kakvu su priželjkivali. To bi značilo da su fašistički vođe svjesno prikazivali i govorili laži. Finchelstein se pita kako to da su neki od njih bili spremni umrijeti ili uistinu dali život znajući da je sve laž. Nudi objašnjenje da je unutar fašizma nestvarno postalo stvarno, ono nesvjesno fašizam je učinio svjesnim. Time se može zaključiti da su zavaravali sami sebe i nastojali uvjeriti mase u vlastite neistine. Laži su pretvorene u nedodirljivu istinu, koja je izjednačena s mitom. Treće poglavlje dotiče se upravo vjerovanja u mitsku istinu, inkarniranu u osobi vođe. Takvo razmišljanje bilo je značajka fašističkih sustava diljem svijeta. Tako su fašistički vođe, poput predvodnika peruanske Revolucionarne unije Luisa Alberta Floresa, zatim utemeljitelja pokreta *Khaksar* Inayatullaha Khana al-Mashriqija u Indiji i egipatskoga vođe „Zelenih košulja” Ahmada Husayna, praktički izjednačavani s božanstvom.

Fašisti su naglašavali važnost borbe za istinu i smatrali su da laž dolazi od „drugih”. Stoga su svoje neistomišljenike i neprijatelje doživljavali kao utjelovljenje neistine, a borba za istinu značila je izvršavanje volje vođe, odnosno božje volje. Tako su fašistički rasizam i antisemitizam bili posljedica neprekidne potrage za neprijateljem koji je prkosio vječnim istinama. Talijanski fašisti isticali su Mussolinija kao osobu koja im je otkrila vječnu istinu. Time su njegove riječi za njih postale stvarnost i prihvatljiva istina, a sustav je poprimio religiozni karakter. Individualne i kolektivne želje i potrebe ljudi utjelovljene su u liku vođe. Autor navodi da je Mussolini sebe smatrao tumačem nesvjesnoga među masama, što bi značilo da je bolje od ljudi poznao njihove potrebe.

Jedno od poglavlja bavi se odnosom fašizma i psihoanalize. Već iz naslova (*Fascism against Psychoanalysis*, odnosno Fašizam protiv psihoanalize) može se razabrati razmišljanje fašista o spoznajama psihoanalize. Prema njihovu mišljenju, psihoanalitičke kategorije nesvjesnoga mogle su se primijeniti samo na neprijatelje, a Freudove teorije bile su prijetnja za istinu i naciju. Psihoanaliza je označavala samotudjenje i zato je izjednačena s bolešću. Argentinski fašisti vjerovali su da predstavlja urotu antiargentinskoga saveza Židova, komunista i masona.

Autor kao najveću fašističku laž ističe shvaćanje diktature kao istinskoga oblika demokracije. Za fašiste diljem svijeta demokracija zapravo nikad nije ni postojala, a svoj politički sustav smatrali su funkcionalnijim u odnosu na takozvane demokracije, proizvode židovsko-masonske mafije.

U epilogu autor ponovno analizira navode bivšega predsjednika Sjedinjenih Američkih Država Donalda Trumpa i smatra ga dobrim primjerom iznošenja laži u politici. Trump je na vlastitu politiku gledao kao na spoj zakonitosti, države i božanskoga. U jednom govoru rekao je da prava ljudima nisu dana od ljudi nego od Stvaratelja te da nijedna zemaljska sila ne može oduzeti ta prava. U takvim izjavama može

se povući paralela s izjavama fašističkih vođa. Finchelstein naglašava da fašizam i populizam promatraju političko trojstvo – vođa, nacija i narod – kao glavni izvor legitimeteta. Unutar tih sustava ne postoji razlika između naroda, nacije i osobe koja predstavlja sve ljude, odnosno vođe.

Povijest vladajućih populista poput Trumpa, bivšega argentinskog predsjednika Juana Peróna ili bivšega talijanskog premijera Silvija Berlusconija te fašista poput Mussolinija i Hitlera puna je tendencija prema stvaranju vlastite veličine i mitova, a koje su uvelike podupirali i ponekad inicirali njihovi sljedbenici i stranke. Autor objašnjava da Trump ne laže zato što je ludi prevarant, nego zato što pripada političkoj tradiciji koja nudi alternativnu istinu koja proizlazi iz svetosti vođe. Tako je i Perón u svojem govoru rekao da ga je Bog poslao na zemlju radi nezavisnosti i slobode Argentinaca.

Nadalje, autor objašnjava da je Trumpov slogan *Make America Great Again* pokušaj oživljavanja prošlosti koja nikad nije postojala. Takva taktika bila je u središtu i fašističkoga konstruiranja istine. Na kraju knjige postavlja se pitanje hoće li uspon vođa poput brazilskoga predsjednika Jaira Bolsonaro, Donalda Trumpa (knjiga je pisana u vrijeme kad je Trump bio aktualni predsjednik Sjedinjenih Američkih Država) ili mađarskoga premijera Viktora Orbána dovesti do fašizma u XXI. stoljeću? Finchelstein iznosi tvrdnju da za takav scenarij postoji mala mogućnost, no svojim završnim rečenicama poziva one koji brane demokraciju na obranu povijesti i uništavanje mitova koji se stvaraju unutar ovakvih politika.

Knjiga ima originalan i zanimljiv pristup istraživanju fašističke ideologije i njezinih vrijednosti i svakako je vrijedan doprinos razumijevanju fašističke politike. Posebno je važna usporedba fašističkih ideja i djelovanja s aktualnim političkim vodstvima u različitim državama svijeta, što čitatelja potiče na dublje promišljanje i kritičku analizu današnjih političkih poruka i njihova pravoga/skrivenoga značenja.

Jelena Barić

Franko Mirošević, *Dubrovnik u Kraljevini Jugoslaviji 1929. – 1941.* (Zagreb: Institut društvenih znanosti Ivo Pilar, 2020), 251 str.

Knjiga Franka Miroševića *Dubrovnik u Kraljevini Jugoslaviji 1929. – 1941.* objavljena je u seriji „Studije” Instituta društvenih znanosti Ivo Pilar u Zagrebu 2020. godine. Recenzenti su bili prof. dr. Mira Kolar-Dimitrijević i prof. dr. Zlata Živaković-Kerže.

Ova knjiga Franka Miroševića karika je između dvije njegove prethodne knjige o povijesti Dubrovnika u XX. stojeću. Prva je bila njegova doktorska radnja objavljena pod naslovom *Počelo je 1918. ... Južna Dalmacija 1918. – 1929.* (Zagreb: Školska knjiga, 1992), a druga *Dubrovački kotar u Nezavisnoj Državi Hrvatskoj*, koju je objavila Udruga antifašista Dubrovnik u Dubrovniku 2016. godine.